

Mieczysław Sprengel

ZNACZENIE POLITYCZNYCH I GOSPODARCZYCH RELACJI AUSTRALII Z JAPONIĄ I CHINAMI W LATACH 1970–2000

Wprowadzenie

Ross Garnaut w swoim raporcie z 1989 r. „Australia and the Northeast Asian Ascendancy” wykazał, że w związku z rozwojem gospodarczym Azji, rejon ten stał się punktem zainteresowania Australii. Obszar składający się z Japonii, Chin, Hongkongu, Tajwanu i obu Korei tworzy trzon trzeciego pod względem znaczenia centrum światowej gospodarki, handlu i potencjału finansowego. Raport Garnauta podkreślał, że przyszłość Australii jest w dużym stopniu uzależniona od współpracy z Azją Północno-Wschodnią. Rejon ten dla Australii nigdy nie był obojętny, stanowił bowiem proporcjonalnie duży udział w skali zagranicznych transakcji tego kraju 40% australijskich towarów przeznaczonych na eksport było kierowanych właśnie do Azji Północno-Wschodniej, a około 30% importowanych do Australii pochodziło z tamtego rejonu. Udział świata w wymianie handlowej z tym regionem był więc znaczący. Australia ciągle była niezależna w produkcji żywności, ale potrzebowała innych towarów do rozwoju i dlatego była zmuszona do współpracy handlowej z innymi krajami¹.

Zarówno australijscy politycy, jak i ekonomiści musieli uwzględnić rozwój technologiczny i współzawodnictwo, które się pojawiły w związku z globalizacją. Proces ten rzutował w znacznym stopniu na zachowania i zaangażowanie Austra-

¹ *Regional relations*, [w:] *Facing North*, red. D. Goldsworthy, vol. 2, Melbourne 2003, s. 130; *Australia and North East Asia in the 1990s*, Department of Foreign Affairs and Trade, Canberra 1991.

lii we współpracę z innymi regionami. Rejon Azji Północno-Wschodniej był dla Australii istotny nie tylko z punktu widzenia współpracy gospodarczej, ale również dlatego, że na tym obszarze krzyżowały się linie wpływów czterech ważnych państw świata: Japonii, Chin, Rosji i Stanów Zjednoczonych – był więc ważny pod względem geopolitycznym i strategicznym. Dla Australii szczególne znaczenie w kontekście historycznym miały relacje z Japonią i Chinami.

Stosunki pomiędzy Australią, Japonią i Chinami to oczywiście nie pojedyncze fakty, ale proces, który trwał przez dziesięciolecia. Oprócz relacji handlowych, pojawiły się też aspekty polityczne. Artykuł niniejszy przybliży obraz tych relacji i zależności w oparciu o najnowsze źródła, literaturę i dane statystyczne. Zakres czasowy obejmuje wczesne lata 70., kiedy Australia prowadziła politykę wielokulturowości i otworzyła się na Azję, zacieśniając współpracę gospodarczą z Japonią i Chinami. Rozważania kończą się na roku 2000 – zamykającym kryzys lat 90. i zarazem wiek XX.

Relacje polityczno-gospodarcze z Japonią

Pomimo tego, że współpraca gospodarcza pomiędzy Australią i Japonią została podjęta już w XIX w.², to dopiero po II wojnie światowej, zawarte w 1957 r. porozumienie handlowe pomiędzy Australią a Japonią (The Commerce Agreement) stworzyło podstawy pod wzajemne relacje handlowe. Lata II wojny światowej i agresja japońska na Australię pogorszyły jednak wzajemne stosunki. Pokój z Japonią zawarto dopiero w 1951 r. i od tego momentu zaczęto powoli odbudowywać kontakty³. W 1957 r. ówczesny rząd japoński ogłosił trzy zasady dyplomacji: oś z ONZ, współpraca z wolnymi narodami oraz świadomość, że Japonia jest częścią Azji⁴.

W 1963 r. porozumienie z 1957 r. renegocjowano i poszerzono zakres współpracy handlowej. Kolejne rządy zwiększały zakres umów z Japonią. Znaczący rozwój nastąpił od listopada 1965 do lipca 1970 r., pod koniec lat 60. XX w. Japonia zdobyła bowiem liczącą się w świecie pozycję producenta okrętów, samochodów osobowych i ciężarowych, telewizorów, magnetofonów i odbiorników tranzystorowych. W 1968 r. była na trzecim miejscu w świecie pod względem wielkości PNB (po Stanach Zjednoczonych i ZSRR)⁵. W 1969 r. zastąpiła Wielką Brytanię i stała się największym rynkiem eksportowym dla Australii, taka dominacja trwała

² K. E. Walker, D. H. Jacobs, *The Australia-Japan Relationship: a Statistical Review*, Sydney 1979, s. 5. Queensland, dzięki zaangażowaniu w 1897 r. w przygotowanie traktatu Treaty of Commerce and Navigation między Japonią a Wielką Brytanią, kolonia australijska stała się stroną w stosunkach z Japonią. Było to jedno z wyjątkowych wydarzeń z tego okresu.

³ *Ibidem*, s. 9–10.

⁴ B. Drelich-Skulska, *Rola mocarstw w regionie Azji i Pacyfiku*, [w:] *Azja-Pacyfik: obraz gospodarczy regionu*, t. 1, red. B. Drelich-Skulska, Wrocław 2007, s. 213.

⁵ E. Pałasz-Rutkowska, K. Starecka, *Japonia*, Warszawa 2004, s. 274.

do końca XX w. Pomimo zmian gospodarczych, jakie dokonały się w Australii po II wojnie światowej, zmiany polityczne nastąpiły dopiero w latach 70. XX w. Kraj otworzył się na Azję. Od marca 1971 r. premierem Australii był William McMahon⁶, który widział konieczność zwiększenia częstotliwości spotkań z japońskimi partnerami. W 1971 r. powołano Australia–Japan Ministerial Committee. W latach 70. rząd Australii utworzył kilka biur, które miały wzmocnić relacje handlowe z Japonią. W ramach Australia–Japan Ministerial Committee przynajmniej co dwa lata odbywały się spotkania na szczeblu politycznym. Od lat 70. XX w. posiedzenia odbywały się z udziałem ministra spraw zagranicznych oraz premiera Australii.

W wyniku kolejnych działań rządów, w latach 70. i 80. zrealizowano wiele konferencji, spotkań biznesowych i rozmów na temat wymiany kulturowej. Już w 1972 r. rząd premiera Whitlama⁷ opowiedział się za zdecydowaną koncepcją wzajemnej współpracy, także w ramach ASEAN. Jednak klimat do prowadzenia rozmów nie był sprzyjający, gdyż trwała wojna w Wietnamie. Chiny również nie miały najlepszych układów z USA. Z czasem zaufanie do ASEAN wzrosło⁸, gdyż członkowie tej organizacji zaczęli sprzeciwiać się przyjmowaniu w poczet członków krajów nierespektujących wartości demokratycznych. Rząd Japonii i Australii był jednak zainteresowany zawiązaniem wspólnoty w regionie Pacyfiku⁹.

Kolejnym ważnym dokumentem w relacjach australijsko-japońskich był Podstawowy traktat o współpracy i pokoju z Japonią (*The Basic Treaty on Friendship and Co-operation*) z 1976 r., który stworzył fundamenty pod bliższą współpracę opartą na zasadzie zaufania. W 1976 r. zainaugurowano również działalność Australia–Japan Foundation¹⁰.

Wzrost zainteresowania Japonią jako rynku eksportowego dla Australii wynikał stąd, że kraj ten miał duże zapotrzebowanie na źródła energii dla sektora przemysłowego (koks, gaz płynny) oraz minerały – szczególnie na rudę żelaza i aluminium. Japonia natomiast potrzebowała produktów żywnościowych, sprowadzała więc z Australii przede wszystkim wołowinę, pszenicę i cukier. W 1985 r. 90% importowanych towarów pochodziło z Australii i można je umieścić w trzech kategoriach (energia 40%, minerały 24 % i produkty rolne 26%)¹¹.

Od połowy lat 80. kolejnym głównym dochodem dla Australii stały się usługi. Rozwinęła się turystyka i to szczególnie obsługująca Japończyków. Przynosiła wówczas większe zyski niż dochody z importu samochodów oraz sprzętu elektro-

⁶ William McMahon był premierem Australii od 10 marca 1971 do 5 grudnia 1972 r.

⁷ Edward Gough Whitlam był premierem Australii od 5 grudnia 1972 do 11 listopada 1975 r.

⁸ S. Bobowski, *Instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych w regionie Azji i Pacyfiku*, [w:] *Azja–Pacyfik...*, s. 180–181. ASEAN to stowarzyszenie narodów Azji Południowo-Wschodniej, które powstało z inicjatywy pięciu państw tzw. młodej demokracji (Filipiny, Indonezja, Malezja, Singapur i Tajlandia) w regionie o orientacji prorynkowej.

⁹ W. McMahon, *Australia and Japan*, [w:] *Japan & Australia in the Seventies*, red. J. A. A. Stockwin, Sydney 1972, s. 60, 62.

¹⁰ *The Basic Treaty of Friendship and Cooperation*, „The Sydney Morning Herald” 1976, 17 June, s. 9–10.

¹¹ R. Panda, *Pacific Partnership*, Rohtak 1982, s. 3.

nicznego. Japończycy zainwestowali znaczne środki finansowe na wybrzeżu Gold Coast oraz w mieście Cairns. W roku finansowym 1991/1992 Japończycy wydali w Cairns i jego w okolicach 780 mln dolarów australijskich¹².

W tym okresie rozpoczęły się również na szeroką skalę inwestycje japońskie w australijskie fabryki. Dla porównania, w latach 60. zaledwie 9 największych przedsiębiorstw handlowych miało swoje udziały w Australii. W latach 90. bezpośrednio inwestycje japońskie w Australii były już tak samo wysokie co amerykańskie i brytyjskie, a każdy z tych krajów wykazywał około 18% udziału w inwestycjach. Japońskie przedsiębiorstwa handlowe wniosły ważny wkład w dochód australijskiego eksportu. W połowie lat 90. XX w. dwie z tych firm, Mitsui i Mitsubishi, zajęły drugie i trzecie miejsce, za australijską firmą BHP (największy eksporter) i stanowiły około 17% australijskiego eksportu towarów i usług¹³.

Bezpośrednie inwestycje kształtowały się na przełomie 1995 i 1996 r. w wysokości 56,6 miliardów dolarów australijskich. Japonia stała się dla Australii czwartym największym celem inwestycyjnym i dla porównania zarobiła w tym samym roku 9,4 miliarda dolarów australijskich.

Filarami współpracy australijsko-japońskiej były, po pierwsze, porozumienie handlowe z 1957 r. (The Commerce Agreement), rozszerzone w 1963 r. oraz podstawowy traktat o współpracy i pokoju (Basic Treaty of Friendship and Co-operation) z 1976 r. Od połowy lat 90. odbyło się ponad 30 rozmaitych spotkań w formie forum, co oznaczało proces rzeczywistego pogłębiania wzajemnej współpracy. Pomysły i informacje z tych spotkań stały się istotnymi składnikami wzajemnych relacji politycznych. Oczywiście wskaźniki ekonomiczne w wymianie handlowej okazały się znacznie ważniejsze, a liczba i rodzaj spotkań nie odpowiadały rozmiarom wymiany handlowej obu partnerów. Istniała także duża różnica pomiędzy znaczeniem Australii i Japonii w świecie. Zaangażowanie Japonii okazało się większe, tak m.in. twierdził australijski ambasador w Japonii John Menadue, który sprawował urząd ambasadora w Japonii od 1977 do 1980 r.¹⁴

W ostatnich dwóch dekadach XX w. australijski eksport do Japonii stał się mniej znaczący z uwagi na wzrastające współzawodnictwo z innymi krajami, zainteresowanymi dostawami do Japonii.

Japończycy ponadto zgłaszali pretensje z powodu ograniczenia kontaktów przemysłowych z Australią, w wyniku istniejącego australijskiego protekcjonizmu w produkcji przemysłowej. Pomimo takich trudności japońskie przedsiębiorstwa inwestowały w Australii. Australia z kolei wносиła zastrzeżenia do spraw związa-

¹² M. Sprengel, *Rola Queensland we wzajemnych relacjach gospodarczych pomiędzy Australią a Japonią w drugiej połowie XX wieku*, [w:] *Gospodarcze i społeczne relacje współczesnego świata*, red. K. Budzowski, Kraków 2007, s. 221–222; *Cairns & Far North Queensland Year Book Data Base 1993*, Cairns Chambers of Commerce, Cairns 1993, s. 135.

¹³ J. Crawford, S. Okita, *Australia, Japan and Western Pacific Economic Relations*, Canberra 1978, s. 138–139.

¹⁴ National Archives of Australia, A1838, 3005/10/1, part 13, Minute to Minister, Advice noted by Peacock, August 1978.

nych z protekcyjizmem w rolnictwie japońskim oraz działań zmierzających do obniżenia cen na australijski węgiel. Te i podobne naciski nie wynikały z konkurowania ze Stanami Zjednoczonymi lub Unią Europejską, ale z aktywności ekonomicznej Japonii.

W latach 90. XX w. nastąpiły pewne zmiany w gospodarczych relacjach. Japońska gospodarka wyhamowała i na całą dekadę znalazła się w stanie recesji. Wartość australijskiego eksportu do Japonii pomiędzy rokiem 1995 a 1996 zmniejszyła się i spadła o miliard dolarów (z ponad 16 mld do ok. 15 mld). Mniejsze załamanie nastąpiło w 1998 r. i 1999 r. spadł również udział Japonii w australijskim eksporcie, o prawie 20%. W 1999 r. Menadue stwierdził, że relacje handlowe z Japonią przechodziły w tym czasie trudny okres. Spadły również wskaźniki napływu japońskich inwestycji do Australii. Dla przykładu, inwestycje japońskie w 1995 r. spadły do 14%, podczas gdy amerykańskie wynosiły 22%, a brytyjskie 20%¹⁵.

O ile pod koniec lat 80. nastąpił nasilony napływ inwestycji japońskich do Australii na rynek nieruchomości i turystyczny, o tyle pod koniec lat 90. większość japońskich inwestycji w Australii skierowana była już na fabryki. Również w późnych latach 90. zmalała liczba turystów japońskich w porównaniu z wcześniejszą dekadą. Pod jej koniec wystąpiło w Australii ogólne ożywienie w handlu oraz wzmocnienie waluty australijskiej, lecz pomimo tego, problemy, jakie były w kontaktach gospodarczych z Japonią, nie zmieniły się i istniała potrzeba negocjacji w kontekście globalizacji.

W drugiej połowie XX w. Japonia uczyniła więc więcej niż Australia na rzecz zacieśnienia wzajemnych stosunków. W latach 90. Japonia inwestować zaczęła także w sąsiednie kraje azjatyckie. Decyzje te były efektem presji związanej z procesem globalizacji. W związku z tym Australia nie była już tak ważnym i atrakcyjnym miejscem dla Japończyków.

Te dwa kraje pomimo trudności, w regionie Pacyfiku doskonale się jednak uzupełniały, działa w nich bowiem demokracja. Ze względu na znaczne odległości, Australia była zmuszona do szukania rynków zbytu dla swoich bogactw naturalnych w Azji, z drugiej strony Japonia – dawny azjatycki agresor, stał się pokojowym partnerem i nawiązał współpracę. W tym układzie spotkały się więc dwa kraje z przeciwległych kultur: azjatyckiej i zachodniej. Więcej, oba „uciekle” ze swojego pierwotnego świata: Australia wyrwała się z przynależności do Wielkiej Brytanii, a Japonia odłączyła się od biednych krajów azjatyckich.

Nie zawsze Australia i Japonia głosiły te same poglądy, różnice zdań pojawiły się m.in. na międzynarodowym forum w sprawie zagadnienia liberalizacji w handlu produktami rolniczymi. Zmieniała się również pozycja i znaczenie Japonii w kwestiach obronności – z powodu wzrostu chińskiej siły militarnej i nuklearnego programu Korei Północnej, bardziej zaangażowała się w działania Organizacji Narodów Zjednoczonych w celu utrzymania pokoju w tym rejonie świata. Duże zmiany pomiędzy Australią a Japonią nastąpiły w latach 90. XX w. Coraz waż-

¹⁵ D. Goldsworthy, *op. cit.*, s. 135–136.

niejsze stawały się wzajemne rozmowy w sprawie obronności i pokoju w regionie. W 1990 r. doszło do spotkania japońskiego ministra obrony ze stroną australijską, a w 1992 r. australijski senator Robert Ray udał się z wizytą do Japonii. W 1996 r. pomiędzy Australią a Japonią rozpoczęto rozmowy na wyższym szczeblu wojskowym i politycznym. W ich wyniku pod koniec lat 90. wypracowano mechanizm wzajemnej współpracy. Tak więc pozostające zasadniczo w tle relacje gospodarcze i handlowe, przyczyniły się do kolejnego etapu współpracy – umacniania pokoju w rejonie¹⁶.

W latach 90. XX w. strona japońska wydała kilka deklaracji głoszących, że Australia może pełnić rolę wiarygodnego partnera. Między innymi z takimi oświadczeniami ukazał się w 1992 r. artykuł Kazuo Ogura, głównego dyrektora Departamentu Spraw Zagranicznych Japonii. Deklaracja spotkała się z uznaniem polityków australijskich. Jeszcze większym wyrazem zadowolenia ze strony australijskiej przyjęto dokument „Joint Declaration on The Australia–Japan Partnership”, który był oświadczeniem premierów z maja 1995 r. W ten sposób po wielu latach Australia i Japonia stały się naturalnymi partnerami. Zostały pokonane bariery między narodowościami, pamiętające bolesny czas wojny. Zniknęło myślenie stereotypami o „białej Australii” i „militaryzmie japońskim”. W drugiej połowie XX w. obydwa kraje zbudowały wreszcie wzajemne relacje, nie tylko w sferze gospodarczej, ale i politycznego bezpieczeństwa. Zbudowano również dobre relacje ze Stanami Zjednoczonymi¹⁷.

Owoce współpracy gospodarczej ostatnich dekad XX w. było m.in. oświadczenie premiera Australii Howarda i japońskiego premiera Koizumi, z 1 maja 2002 r., dotyczące rozpoczęcia konsultacji w ramach wprowadzenia wolnego handlu pomiędzy oboma krajami. Konsultacje te miały doprowadzić do umocnienia wzajemnych relacji i wzmocnienia pozycji Australii w świecie. Pomimo wysunięcia przez premiera Koizumi propozycji bardziej ścisłej współpracy, nadal jednak istniały przeszkody – jedną z nich był protekcjonizm w rolnictwie japońskim. Koizumi uważał, że Australia i Nowa Zelandia razem z krajami ASEAN mogłaby stanowić podstawę lepszej współpracy w regionie. Premierzy Australii i Japonii stwierdzili też, że nie będą co prawda naciskać na przyspieszenie i natychmiastowe konsultacje w sprawie wolnego handlu, ale należy znaleźć drogę do jeszcze bliższej współpracy gospodarczej pomiędzy dwoma krajami¹⁸.

¹⁶ *Ibidem*, s. 139.

¹⁷ A. Rix, *Australia and Japan, [w:] Seeking Asian Engagement: Australia in World Affairs 1991–1995*, red. J. Cotton, J. Ravenhill, Oxford–Melbourne 1997, s. 134; *Joint Declaration on the Australia–Japan Partnership*, DFAT, Tokyo, 25 maj 1995.

¹⁸ S. Harris, *Policy Networks and Economic Cooperation: Policy Coordination in the Asia-Pacific Region*, „Pacific Review” 1995, Vol. 7, No. 4, s. 384, 394.

Relacje polityczno-gospodarcze z Chinami

W 1969 r. zakończyła się w Chinach „rewolucja kulturalna”. Pochłonęła blisko 1 mln ofiar, w znacznym stopniu zniszczono także kadry partyjne i administrację państwową. Chiny wyszły z izolacji, na skutek konfliktu z ZSRR złagodziły również stosunki ze Stanami Zjednoczonymi. W 1971 r. zostały przyjęte do ONZ¹⁹, w tym czasie znormalizowały się też relacje z Australią. Dużą inicjatywę w tej dziedzinie wykazali kolejni premierzy: Whitlam, Fraser²⁰ i Hawke²¹, którzy nawiązując osobiste kontakty, okazali się najbardziej wiarygodni dla Chińczyków. Szczególnie bliskie relacje nawiązał premier Fraser. Gary Woodard²², australijski ambasador w Chinach, obserwował rozwój tych relacji i podkreślał, że Australia wykonała naprawdę dużą pracę.

Dużo wysiłku w budowaniu wzajemnych kontaktów z Chinami poświęcił Stephen Fitzgerald, który był pierwszym ambasadorem australijskim w Chinach w latach 1973–1976. Cieszył się sporą popularnością, był też inicjatorem forum gospodarczego z Chińczykami. Od 1973 r. podpisano kilka porozumień handlowych, m.in. w sprawie długoterminowej sprzedaży podstawowych produktów australijskich: pszenicy i cukru. W 1974 r. podpisano porozumienie w sprawie kultury (Cultural Agreement), a w 1976 r. w sprawie łączenia rodzin (Family Reunion Agreement). W 1978 r. utworzono Australia-China Council, organizację zajmującą się wiedzą, edukacją i wymianą programów zawodowych, a w 1984 r. nawiązano bezpośrednią współpracę w kwestii połączeń lotniczych pomiędzy tymi krajami²³.

Dla Australii istotne było, by we wzajemnych relacjach z Chinami doszło do porozumienia w sprawach gospodarczych. Rząd chiński w 1978 r. zainicjował wprowadzenie programu reform ekonomicznych, w których gospodarka chińska stopniowo otwierała się na zagraniczny handel i inwestycje. Była to polityka małych kroków²⁴, ale od 1982 r., w efekcie modernizacji chińskiego sektora przemysłowego handel dwustronny zaczął wzrastać. Zanotowano duże zapotrzebowanie na rudy metali. Duże znaczenie w eksporcie australijskich towarów do Chin odgrywała pszenica i wełna. W 1985 r. Chiny stały się dla Australii piątym największym rynkiem eksportowym po Japonii, Stanach Zjednoczonych, Nowej Zelandii i Korei Płd.

Jeśli chodzi o relacje finansowe, należy podkreślić, że wartość eksportu do Chin w 1972/1973 r. wyniosła 63 miliony dolarów australijskich, w 1981 r. wzrosła aż do 555 milionów, natomiast w 1986 r. wyniosła już 1,59 miliardów. Bilans handlowy rośl zdecydowanie na korzyść Australii – we wczesnych latach 80. stosunek

¹⁹ A. Czubiński, *Historia powszechna XX wieku*, Poznań 2003, s. 638.

²⁰ John Malcolm Fraser był premierem Australii od 11 listopada 1975 do 11 marca 1983 r.

²¹ Robert James Lee Hawke był premierem Australii od 11 marca 1983 do 20 grudnia 1991 r.

²² Gary C. Woodard był ambasadorem Australii w Pekinie od 9 grudnia 1976 do 2 kwietnia 1980 r.

²³ D. Goldsworthy, *op. cit.*, s. 141.

²⁴ A. Czubiński, *op. cit.*, s. 732.

ten wynosił 2 do 1²⁵. W wyniku realizowania chińskiego planu aktywności z 1983 r., wzrósł również eksport chińskich towarów do Australii, w ten sposób wzajemny handel stał się bazą dobrych relacji na przyszłość tych krajów²⁶. Wzrost aktywności i udział Australii w modernizacji Chin budziły duży entuzjazm wśród Australijczyków. Chińskie firmy stały się bliskie i przyjacielsko nastawione do Australii. Australia czuła się pełnym partnerem i od 1981 roku uruchomiła program pomocowy dla Chin. Do 1988 r. Chiny otrzymały największą australijską pomoc – w porównaniu z krajami położonymi na południowym i południowo-wschodnim Pacyfiku.

Omawiając zagadnienia polityczne, należy uwzględnić różne dodatkowe elementy, które miały wpływ na wzajemne relacje. Były to przede wszystkim ideologia i kultura. Wiele cennych uwag wnosi tutaj praca Wiesława Olszewskiego *Chiny – zarys kultury*, wydana w 2003 r.²⁷ Twierdzi on, że pomimo istniejących różnic w kulturze i obyczajowości, w latach 80. wzajemne kontakty pomiędzy Australią a Chinami przebiegały bez większych zakłóceń. Australia stała się pomocna Chinom przy nawiązywaniu kontaktów z najbardziej znaczącymi państwami na świecie. Należy sądzić, że Australia chętniej pomagała Chińczykom w ich rozwoju niż Japończykom, albowiem Chińczycy doświadczyli agresji ze strony Japończyków²⁸. Australijczykom to doświadczenie nie było obce z powodu zbrojnej napaści Japończyków na ich północne tereny podczas II wojny światowej.

W wyniku nawiązania kontaktów z Australią, Chiny poprawiły swoje kontakty z innymi krajami na płaszczyźnie handlowej oraz umocniły pozycję strategiczną w świecie. W latach 80. wyraźnie poprawiły się kontakty polityczne i relacje chińsko-amerykańskie. W tym czasie Chińczykom nie przeszkadzał fakt, że Amerykanie sprzedawali broń do Tajwanu. Bardziej bowiem szukali stabilności w kontaktach z państwami, które miały znaczenie w świecie, niż różnic. Dodatkowo objęcie w 1985 r. władzy na Kremlu przez Gorbaczowa ociepliło kontakty Chin z Rosją. Ożywiły się też kontakty z Japonią, co spowodowało rozwój handlu i wzrost gospodarczy. W tym czasie doszło również do rozbudzenia w społeczeństwie chińskim tendencji konsumpcyjnych, przejawiających się głównie w silnym zapotrzebowaniu na sprzęt elektroniczny i AGD, który był lepszej jakości w Japonii niż w Chinach²⁹.

Wiele zmian w Chinach dokonało się na skutek działań polityków australijskich. Chiny szukały stabilności w stosunkach z Australią, a relacje te przyniosły

²⁵ Hughes Report, Australian Exports: Performance, Obstacles and Issues of Assistance, Report of the Committee for Review of Export Market Development Assistance, Australian Government Publishing Service, Canberra 1989, s. 25.

²⁶ E. Fung, *Australia and China*, [w:] *Diplomacy in the Marketplace: Australia in World Affairs 1981–1990*, red. P. J. Boyce, J. R. Angel, Melbourne 1992, s. 283.

²⁷ W. Olszewski, *Chiny – zarys kultury*, Poznań 2003, s. 11–12.

²⁸ Największego mordu dokonali Japończycy na Chińczykach w Nankinie – w grudniu 1938 r. zajęli to miasto i dokonali największej rzezi ludności cywilnej w dziejach nowożytnych.

²⁹ R. Jakimowicz, *Zarys japońsko-chińskich stosunków gospodarczych po 1978 r.*, [w:] *Azja–Pacyfik...*, t. 2, Toruń 1999, s. 37.

Chinom bezpieczeństwo i stabilność, nie tylko w regionie, ale i świecie. Premier Hawke wzmocnił znaczenie Chin, które znalazły się na drugim miejscu w australijskiej polityce zagranicznej.

Doszło także do wizyt dyplomatycznych, m.in. do Australii przyjechał premier Zhao Ziyang oraz inni przedstawiciele partyjni. Na szczególnie dobrych relacjach z Australią zależało szefowi partii komunistycznej Hu Yaobang, który z Hawke'm utrzymywał przyjacielskie stosunki. Australia stała się dla Chin państwem, przez które postrzegały one cały rejon Azji Południowo-Wschodniej. Była uważana za kraj wspólnie ze Stanami Zjednoczonymi kontrolujący południowy fragment tamtego rejonu globu³⁰.

Pomimo polepszenia stosunków, zarówno strona rządowa, jak i inne ugrupowania w Australii, radziły zachowanie ostrożności w kontaktach z Chinami. W latach 80. XX w. atmosfera zaufania utrzymywała się, choć nie powiodło się kilka inwestycji australijskich w Chinach, a w latach 1987–1989 Chiny zredukowały wartość australijskiego eksportu w celu obniżenia deficytu. Stopniowo jednak rządzący w Australii zaczęli okazywać niepokój z powodu chińskich tendencji politycznych. Od 1987 r. zmianie uległa polityka wobec Zachodu i niemile widziano wszelkie ruchy na rzecz liberalizacji handlu. W tym też roku Hu Yaobang zrezygnował ze stanowiska sekretarza generalnego partii, gdyż nie mógł dłużej utrzymywać kontroli nad dysydentami³¹.

4 czerwca 1989 r. na placu Tiananmen w Pekinie stłamszono pokojową demonstrację studentów. Na ulicach pojawiły się czołgi, a wydarzenia te były szeroko komentowane i pokazywane przez światowe telewizje³². W Australii wywołało to konsternację, a premier Hawke czuł się osobiście zawiedziony. Evans, zawsze powściągliwy i spokojny, tym razem wystąpił zdecydowanie i podkreślił, że rząd w Australii ma nadzieję na respektowanie praw człowieka w Chinach i że podobna sytuacja się nie powtórzy. Odwołano zaplanowane wizyty w Chinach czekając na oświadczenie władz w Pekinie.

Premier Australii Hawke wziął udział w nabożeństwie za ofiary represji, a rząd obiecał przyznać 20 tysiącom Chińczyków obywatelstwo australijskie. Organizacje pozarządowe, przedstawiciele prasy i uczelni nalegali na nałożenie sankcji na Chiny, bez względu na konsekwencje dla Australii. Uważano jednak, że działania zmierzające do izolacji Chin nie leżą w interesie Australii. Premier Hawke i minister Evans³³ podzielali taką opinię, dlatego kontakty i rozmowy z Chinami nie ustały, lecz odbywały się na niższym szczeblu. Kontakty w sprawach kultury, wymiany studentów i istniejące już programy pomocowe nie zostały

³⁰ B. Hawke, *Economic Cooperation in Asia and the Pacific*, „Asia-Pacific Economic Insight Conference” 1991, Vol. 62, No. 4.

³¹ D. Goldsworthy, *op. cit.*, s. 144.

³² A. Czubiński, *op. cit.*, s. 733.

³³ Gareth John Evans był ministrem spraw zagranicznych i handlu od 2 września 1988 do 24 marca 1993 r.

dotknięte obostrzeniami. Po wypadkach na placu Tiananmen Evans stwierdził, że nigdy już kontakty z władzą, która wywołała i pozwoliła na represje, nie będą na takim poziomie, na jakim były przed tymi wydarzeniami³⁴. Stopniowo jednak inni politycy, jak FitzGerald czy Ross Garnaut, który był ambasadorem w Chinach od 1985 do 1988 r., zaczęli podkreślać konieczność budowania relacji w erze światowych zmian³⁵.

Relacje pomiędzy Australią a Chinami wznowiono w 1991 r., głównie dlatego, że chińska gospodarka wyraźnie się wzmocniła, a przy osłabionej wymianie handlowej z Japonią, Australia zaczęła być zainteresowana nowymi kontaktami. Od 1992 r. ponowiono wizyty na najwyższym szczeblu, rozwinął się też zdecydowanie handel z Chinami. W połowie lat 90., a dokładnie w 1994 i 1995 r. odnotowano deficyt po stronie australijskiej, wywołany protekcjonizmem Chin. Australia zaczęła więc dążyć do tego, aby tak jak w latach 80., obowiązywał liberalizm w handlu. Australijski rząd rozpoczął również działania na rzecz przyjęcia Chin do GATT i WTO. Na podstawie rozwoju gospodarczego przyspieszano zmiany w polityce gospodarczej Australii³⁶.

Kolejnym zmiennym posunięciem Australii był fakt, że premier Keating przekonał prezydenta Stanów Zjednoczonych Billa Clintona do wyłączenia spraw związanych z prawami człowieka ze statutu Narodów Zjednoczonych³⁷. Zostało to ostro skrytykowane przez opinię publiczną i środowiska naukowe w Australii, ale wzrost uzbrojenia i rosnąca potęga militarna Chin były kwestiami, z którymi na pewno liczyli się Australijczycy. Canberra dostosowała się do wzrastającej pozycji Chin w sferze gospodarki, polityki i uzbrojenia. Pomimo tego, Australia ciągle pozostawała w stabilnym układzie partnerskim ze Stanami Zjednoczonymi.

Kiedy Chińczycy zajęli jedną z wysp należących do Filipin – Spratly Islands, w Australii ponownie pojawiły się negatywne komentarze. Chińczycy jednak arogancko oświadczyli, że Australia nie powinna mieszać się do ich spraw. Gazeta „People’s Daily” donosiła, że Chińczycy nie zaakceptowali sytuacji, w której Australia i Japonia utrzymują porządek w regionie pod protektorem USA. Strona chińska wyraziła również niezadowolenie z przylotu Dalajlamy do Australii i wizyty u premiera Australii³⁸.

Pod koniec lat 90. Chiny złagodziły nieco swój wrogi stosunek do świata, zawarto m.in. traktat graniczny z Rosją, polepszyły się stosunki z Tajwanem³⁹. Doszło także do spotkania premiera Howarda z prezydentem Chin Jiang Zeminem na szczycie APEC w 1996 r., a potem do kolejnego – w Chinach, w kwietniu 1997 r.

³⁴ G. Evans, B. Grant, *Australia's Foreign Relations: In the World of the 1990s*, Melbourne 1995, s. 234.

³⁵ S. FitzGerald, *Is Australia in Asian Country? Can Australia Survive in an East Asian future?*, Sydney 1997, s. 25–28; R. Garnaut, *Australia and the Northeast Asian Ascendancy*, Canberra 1989, s. 138.

³⁶ D. Goldsworthy, *op. cit.*, s. 146.

³⁷ P. Calvocoressi, *Polityka międzynarodowa 1945–2000*, Warszawa 2002, s. 158.

³⁸ Asia-Pacific Trade and Development Study Group Interim Report, *Towards New Asia-Pacific Cooperation on a Consensus Basic*, Tokyo 1989, s. 46–47.

³⁹ P. Calvocoressi, *op. cit.*, s. 159.

Australia ciągle bowiem odgrywała istotną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa w tym rejonie świata, co nie zawsze podobało się Chinom. Stosunki gospodarcze funkcjonowały natomiast na zasadzie uzupełniania się, tzn. Chiny dysponowały tanią siłą roboczą, a Australia surowcami niezbędnymi do produkcji wielu towarów⁴⁰.

Oprócz kontaktów gospodarczych pomiędzy Chinami a Australią w 2000 r., podjęto też współpracę edukacyjną: przyjęto mianowicie do szkół wyższych w Australii 20 tys. studentów chińskich⁴¹.

Pod koniec stulecia gospodarka chińska rozwijała się najszybciej na świecie. W 2000 r. Chiny znalazły się na czwartym miejscu pod względem eksportu do Australii i trzecim, jeśli chodzi o import towarów australijskich do Japonii i USA. W ostatniej dekadzie podpisano z Chinami różne porozumienia, m.in. w sprawach związanych z opieką konsularną dla obywateli australijskich przebywających w chińskich więzieniach lub aresztowanych. Te fakty zrodziły nadzieję, że w XXI w. jakość kontaktów Australii z Chinami wydatnie się polepszy.

Podsumowanie

Reasumowując można stwierdzić, że polityczne układy, zbudowane na fundamencie potrzeb handlowych, stały się ważną częścią stosunków dwustronnych, zarówno w Japonii, jak i w Chinach. Układy z Japonią, które rozpoczęły się wcześniej niż z Chinami, stworzyły bazę dla bliższych relacji na wielu innych płaszczyznach w ostatnim trzystoletniu XX w. Od lat 70. XX w. Australia utrzymywała wysokie napięcie kontaktów z Japonią. Sfera ta dotyczyła nie tylko handlu, turystyki, inwestycji i wymiany ludności obydwu narodów, ale i wzrostu nauczania języka japońskiego i studiów z zakresu japonistyki w australijskich instytucjach edukacyjnych. Dzisiaj Australia z Japonią współdziała na rzecz bezpieczeństwa w regionie. Jednym z ważniejszych problemów jest zabezpieczenie przed terroryzmem i utrzymywanie pokoju w rejonie Azji i Pacyfiku, w takich krajach jak: Wschodni Timor, Indonezja, Korea Północna, Wyspy Salomona i Papua Nowa Gwinea. W tym celu, od kilku już lat Australia z Japonią przeprowadzają wspólne ćwiczenia wojskowe.

Ożywiono też kontakty z Chinami, choć dynamiczny rozwój zakłócały przyczyny polityczne. Nierespektowanie przez Chiny praw człowieka i norm demokratycznych przeszkadzało we wzajemnych kontaktach z Australią. Artykuł ten, z powodu szczupłości miejsca nie mógł pokazać wszystkich aspektów relacji pomiędzy Australią a Japonią i Chinami, ale naszkicował ważne dla Australii kontakty w ostatnich trzech dekadach XX w.

⁴⁰ D. Goldsworthy, *op. cit.*, s. 148.

⁴¹ S. Mills, *The Hawke Years, The story From the inside*, Melbourne 1993, s. 193–194.